

**ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ
ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ:
Η ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**

Δρ. Γεωργία Ψαρρά, Εκπαιδευτικός, Ψυχολόγος, MSc Σχολικής Ψυχολογίας

Δημοσιεύτηκε στο *Διαχείριση προβλημάτων σχολικής τάξης*. (επιμ.Ε.Μακρή-Μπότσαρη). Θέμα: προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολείο με την οικοσυστημική προσέγγιση. Εκδόσεις Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2008.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολείο σύμφωνα με την Οικοσυστημική προσέγγιση παρουσιάζονται σε τρεις ενότητες: στην πρώτη περιγράφονται οι θεωρητικές έννοιες εξηγώντας τους όρους όπως σύστημα σύμβολα, κανόνες, όρια, τάση για ομοιόσταση, τάση για αλλαγή, αρχή της κυκλικής αιτιότητας. Επίσης, εξηγούνται τα εμπόδια στην αλλαγή της συμπεριφοράς (γνωστική ασυμφωνία, κοινωνική υποστήριξη, προηγούμενη εμπειρία, γραμμική σκέψη)

Ακολουθεί η οριοθέτηση του προβλήματος για την συστημική προσέγγιση δηλαδή πως η προβληματική συμπεριφορά βοηθά το σύστημα μέσα στο οποίο εμφανίζεται, να διατηρεί ένα βαθμό συνοχής. Τα καθιερωμένα πρότυπα αλληλεπίδρασης είναι ιδιαίτερος ισχυρά και ακόμα κι όταν αυτά δεν είναι χρήσιμα, η εξοικείωση με αυτά συμβάλει στην διατήρησή τους (τάση για ομοιόσταση) π.χ. Ο εκπαιδευτικός πιστεύει ότι η μαθήτρια είναι εριστική, η μαθήτρια πιστεύει ότι διεκδικεί τα δικαιώματά της.

Τέλος, αναλύονται οι τεχνικές της αναπλαισίωσης, των θετικών κινήτρων και λειτουργιών και της συνέχισης της προβληματικής συμπεριφοράς με διαφορετικό τρόπο. Στόχος του εκπαιδευτικού που θέλει να επιχειρήσει την αλλαγή/παρέμβαση είναι να διαπιστώσει ποια λειτουργία εξυπηρετεί η προβληματική συμπεριφορά μέσα στην τάξη, να βρει ένα νέο αντιληπτικό πλαίσιο για την συμπεριφορά που ταιριάζει με αυτό που συμβαίνει στην πραγματικότητα και να οικοδομήσει σε θετικά/λειτουργικά στοιχεία, σε δυνάμεις και όχι σε αδυναμίες για τα άτομα που συμμετέχουν. Η αλλαγή θα γίνει στην αντίληψη και στην συμπεριφορά, σε ολόκληρο το πλαίσιο της επικοινωνιακής σχέσης και θα είναι αποτέλεσμα της επιλογής εκείνου που αναλαμβάνει να αντιμετωπίσει την κατάσταση με θετική εκτίμηση για το εαυτό του και για τον άλλον.

Λέξεις-κλειδιά: σύστημα, νόμος ομοιόστασης, νόμος αλλαγής, εμπόδια αλλαγής, αναπλαισίωση, θετικά κινήτρα και λειτουργίες, συνέχιση της προβληματικής συμπεριφοράς με διαφορετικό τρόπο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ
Περίληψη	2
Η Οικοσυστημική προσέγγιση	3
Τι είναι πρόβλημα για την οικοσυστημική προσέγγιση	7
Οι τεχνικές της οικοσυστημικής προσέγγισης	9
Η τεχνική της Αναπλαισίωσης	10
Η τεχνική της θετικής υποδήλωσης κινήτρων	12
Η τεχνική της υποδήλωσης των θετικών λειτουργιών του οικοσυστήματος	15
Η τεχνική της ενθάρρυνσης για τη συνέχιση της προβληματικής συμπεριφοράς με διαφορετικό τρόπο και σε διαφορετικό χρόνο	17
Η τεχνική επηρεάζοντας έμμεσα το πρόβλημα	18
Επίλογος	19
Βιβλιογραφία	20

Η ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ Η Οικοσυστημική προσέγγιση

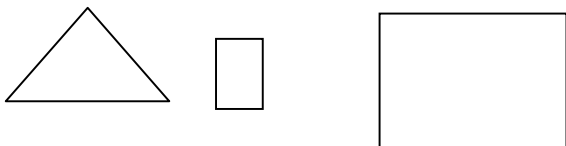
Σύστημα είναι ένα ενιαίο σύνολο, κάτι περισσότερο από το απλό άθροισμα των μερών του γιατί αποτελείται από τις διασυνδέσεις-σχέσεις (των μερών του), που βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση.

Σύστημα είναι μια ομάδα από ενότητες και οι μεταξύ τους σχέσεις (Miller 1965).

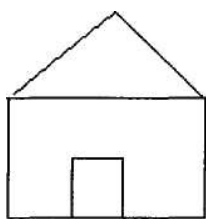
Σύστημα είναι ένα σχολείο, μια οικογένεια, μία επιχείρηση, ένα συμβούλιο, μία κοινωνία, ένα κράτος, ο ανθρώπινος οργανισμός, το άτομο, το ανθρώπινο κύτταρο κτ.λ.

Στο παρακάτω σχήμα φαίνεται ότι «το όλο είναι κάτι περισσότερο από το άθροισμα των μερών του». Τα σχήματα στο σχ. α. είναι αυτούσια και μεμονωμένα. Στο σχ. β. είναι φορείς σημασίας και η σχέση μεταξύ τους νοηματοδοτεί το σχήμα (π.χ. ένα σπίτι).

α.

β.

Σχήμα 1. Η σχέση μεταξύ των σχημάτων νοηματοδοτεί το σχήμα που είναι σπίτι

Δεν μπορούμε να θεωρήσουμε σύστημα οποιονδήποτε πληθυσμό ή οποιαδήποτε κατηγορία ομοειδών ατόμων. Αυτό που προϋποτίθεται είναι ανταλλαγή ενέργειας ή πληροφορίας, δηλαδή η μεταξύ τους **επικοινωνία και αλληλεπίδραση**. Η επικοινωνία μεταξύ των μελών-μερών είναι απαιτούμενη και αναγκαία με αλληλεξαρτώμενους ρόλους.

Κάθε σύστημα είναι **υποσύστημα** ενός μεγαλύτερου συστήματος και υπερσύστημα ενός μικρότερου συστήματος. Στο παραπάνω σχήμα 1, το σχήμα β το σπίτι είναι το υπερσύστημα των σχημάτων του σχ.α και υποσύστημα μιας γειτονιάς σπιτιών ή ενός χωριού ή μιας πόλης.

Όπως αναφέρει ο Miller (1965) «μια ενότητα σε ένα σύστημα που επιτελεί συγκεκριμένη διεργασία ονομάζεται υποσύστημα (σε ένα σπίτι η σκεπή, η πόρτα κλπ). Τα υποσυστήματα ορίζονται με βάση την ξεχωριστή λειτουργία την οποία επιτελούν και σχετίζονται με την έννοια του ρόλου που είναι διαφοροποιημένος σαφώς από ένα άλλο υποσύστημα. Η **θέση** που έχει ένα υποσύστημα και ο **ρόλος** που επιτελεί καθορίζονται από δύο παράγοντες

1. από γενικούς πανανθρώπινους, κοινωνικούς νόμους που ορίζουν την οργάνωση του, 2. από τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά του, την ιδιαιτερότητα ως προς τις αξίες, τον τρόπο επικοινωνίας και την λειτουργία, τα χαρακτηριστικά του τρόπου επικοινωνίας που οριοθετούνται από τις γενεές, τους ρόλους, τις κοινωνικές ανάγκες, τους συσχετισμούς δύναμης, την λήψη αποφάσεων κ.α.

Βασικά χαρακτηριστικά κάθε συστήματος

(Το πρώτο βασικό χαρακτηριστικό κάθε συστήματος).

Κάθε σύστημα ενώ αποτελεί ένα «ενιαίο σύνολο» χαρακτηρίζεται από «**ιεραρχική οργάνωση εννοιών**» (βλ.σχήμα.2). π.χ. το άτομο είναι ένα σύστημα (με υποσυστήματα το βιολογικό, το αντιληπτικό, της συμπεριφοράς κλπ) και αποτελεί υποσύστημα ως προς τη οικογένεια την οποία ανήκει, ως προς το σχολείο κ.α.. Αυτά αποτελούν υποσυστήματα του κοινωνικού πλαισίου που υπάγονται, στο υπουργείο, που ανήκει στο αντίστοιχο κράτος και όλα αυτά υπάρχουν σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή/αιώνας με ανάλογες περιβαλλοντικές/συμπαντικές συνθήκες. Αν ένα από όλα αυτά τα συστήματα αλλάξει, π.χ. ο αιώνας όλες οι αναφορές στα παραπάνω συστήματα αλλάζουν.

Π.χ.

σύμπαν

αιώνας

χώρα

πολιτισμός

νόμοι-θρησκεία

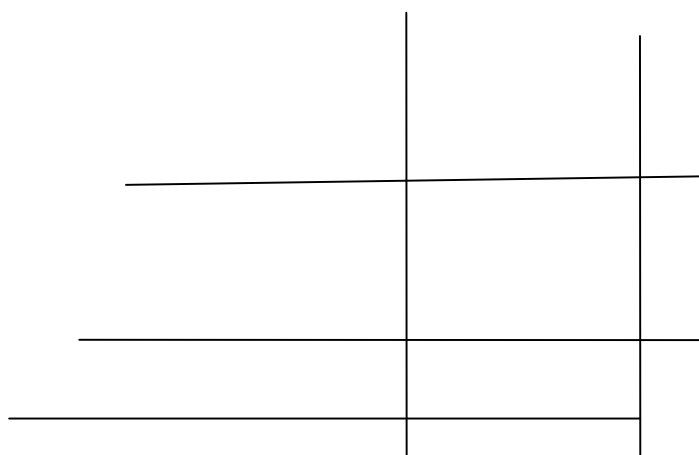
υπουργείο

κοινωνικό πλαίσιο

εκπαιδευτικός- σχολείο

οικογένεια

άτομο

Σχήμα 2. Ένα σύστημα που αποτελεί ταυτόχρονα ένα υποσύστημα και ένα ενιαίο σύνολο

Η οριζόντια γραμμή είναι η πορεία του ατόμου, η πορεία της οικογένειας και κάθε συστήματος μέσα στη ζωή

Η κάθετη γραμμή μπορεί να εμφανιστεί από την επιθυμία ενός συστήματος να προσδιοριστεί ως προς τη **θέση** και το **ρόλο** που επιτελεί (πανανθρώπιοι νόμοι, ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά ατόμου ή οικογένειας, κ.α.).

Ένα άτομο στην πορεία της ζωής του (και ιδιαίτερα σε στιγμές αλλαγής), αναγκάζεται να επαναπροσδιορίσει το σημείο που βρίσκεται, το σημείο τομής που τέμνεται η πορεία της ζωής του (οριζόντια γραμμή) και η συμπερίληψη των εννοιών/ρόλων που επωμίζεται (κάθετη γραμμή).

Τότε υπάρχει ρεαλισμός ως προς την ευθύνη που χρειάζεται να αναλάβει, ως προς αυτό που του αναλογεί, ως προς αυτό που εκφράζει, ανάλογα με την ιστορία του και την διαδρομή της ζωής του. Αυτό το σημείο είναι υψίστης σημασίας, διότι εμφανίζεται ως σημείο αυτοκριτικής, παραπόνου, έντονου αρνητικού συναισθήματος, έντονης κατάκρισης για τους άλλους, κούρασης κ.α. Ο καθένας μπορεί να αναλογιστεί αν σε αυτές τις στιγμές έχει ανακεφαλαιώσει την ζωή του π.χ. ως εκπαιδευτικός, ή ως γονέας και *ρεαλιστικά παίρνει όλη την ευθύνη που του αναλογεί με εκτίμηση για τον εαυτό του, την ιστορία του, τους άλλους και το κοινωνικό πλαίσιο που ανήκει* κάθε φορά. Αυτού του είδους η αναγνώριση/ανάληψη προσωπικής ευθύνης μετατρέπεται σε δύναμη που ενθαρρύνει, δίνει ελπίδα και λειτουργεί ως μοχλός αλλαγής.

Το άτομο αποκτάει ένα ρεαλιστικό και προσωπικό νόημα όταν κάθε φορέας συστήματος τοποθετηθεί στο σημείο που του αναλογεί. Για το άτομο το σημείο αυτό είναι η προσωπική του εννοιολογική ιστορία.

Μία συμπεριφορά που προβληματίζει στη σχολική ζωή αποτελεί **πρόκληση αλλαγής για τον εκπαιδευτικό**: να σταθεί σε αυτό το μετέωρο σημείο τομής όπου θα αναδυθούν θέματα, (π.χ. «είμαι ο δάσκαλος που κοπίασε για το πτυχίο του και την μόρφωσή του», «το κράτος με διόρισε ως κατάλληλο εκπαιδευτικό», «έχω περάσει τις δοκιμασίες των εξετάσεων και έχω κριθεί κατάλληλος», «μου άρεσε πάντοτε η δουλειά μου και ιδιαίτερα η σχέση με τα παιδιά» κ.λ.π.) και ακολούθως να αντλήσει δύναμη από την ιστορία του και από τον ρόλο που του αναλογεί.

Το δεύτερο βασικό χαρακτηριστικό κάθε συστήματος είναι η **«αλληλεπίδραση», οι «διασυνδέσεις-σχέσεις»**. Εάν ο εκπαιδευτικός σταθεί για λίγο στο σημείο ανάμεσα στο πρόβλημα που αντιμετωπίζει και την προσωπική του ιστορία τότε μπορεί **να συντονίσει καλύτερα τα στοιχεία της αλληλεπίδρασης του συστήματος** που είναι:

Σύμβολα-κανόνες: Κάθε σύστημα έχει τους δικούς του ιδιαίτερους κανόνες λειτουργίας και τους «μετακανόνες» που δηλώνουν τον τρόπο που λειτουργούν και εφαρμόζονται οι κανόνες. Αφορούν τους ρόλους, τις σχέσεις, τις πράξεις και τις συνέπειες τους και προσδιορίζουν τις προσδοκίες που έχει το ένα μέλος από το άλλο αλλά και από το υπερσύστημα και το υποσύστημα. Αδυναμία επικοινωνίας και συγκρούσεων προκύπτουν συχνά εξαιτίας των διαφορετικών κανόνων που υιοθετούνται. π.χ. ποιος επιβάλλει τους κανόνες (τον τρόπο λειτουργίας) μέσα στην σχολική τάξη;, ομαδικά;, ο μαθητής;, ο εκπαιδευτικός;, ο νόμος;, το υπουργείο;. Την ευθύνη για την εφαρμογή των κανόνων μέσα στη σχολική τάξη την έχει ο εκπαιδευτικός. Δύο σχολικές τάξεις μπορεί να αποδιοργανωθούν μέσω διαφορετικών τακτικών των εκπαιδευτικών, για παράδειγμα, με έλλειψη κανόνων αλλά και με άκαμπτους κανόνες.

Όρια: Το σύστημα (μία σχολική τάξη, ο εκπαιδευτικός) χρειάζεται να είναι ευέλικτο για να προσαρμόζεται στις αλλαγές, να είναι σε θέση να προσλαμβάνει και να μεταδίδει πληροφορίες ύλη και ενέργεια από το περιβάλλον και να μπορεί να κλείσει, για να συνεχιστεί η αναδόμησή του (η κατανόηση, η επεξεργασία, η ένταξη, η προσαρμογή των καινούργιων πληροφοριών). Όταν η ανταλλαγή πληροφορίας και αλληλεπίδρασης δεν είναι επιτρεπτή τα όρια είναι κλειστά και τότε υπάρχει αυξημένος βαθμός εντροπίας ή αλλιώς αταξίας. Για τον εκπαιδευτικό και για κάθε εργαζόμενο αυτό εκφράζεται, πολλές φορές, ως επαγγελματική εξουθένωση. (π.χ. δεν αντλώ πληροφορία από ένα πρόβλημα, δεν το επεξεργάζομαι, δεν διαφοροποιούμαι).

Τάση για ομοιότητα: Το σύστημα λειτουργεί έτσι ώστε να διατηρεί μια σταθερή κατάσταση. Αποτελεί νόμο της φύσης που βοηθά στην ασφάλεια και σταθερότητα του ανθρώπου. Όμως σε συμπεριφορές δύσκολες αποτελεί το σημαντικότερο εμπόδιο στην αλλαγή. π.χ. ο μαθητής ενώ λαμβάνει αρνητική ανατροφοδότηση για τη συμπεριφορά του, ταυτόχρονα την διατηρεί ίδια, ως έχει, ακολουθώντας τον νόμο για σταθερότητα (Βασιλείου, Γ. , 1987).

Τάση για αλλαγή : Το άτομο προβαίνει στην αλλαγή όταν, ενώ βρίσκεται σε κατάσταση σταθερότητας, αυτή δεν του αρέσει και αυτό είναι δική του απόφαση. Αυτό αποτελεί το έναυσμα όλων των αλλαγών. Συστημική αλλαγή είναι όταν ο εκπαιδευτικός παίρνει όλη την ευθύνη και τον περιορισμό του ρόλου που του αναλογεί. Ταυτοχρόνως την **νοηματοδοτεί με εκτίμηση** στον εαυτό του, στην ιστορία του, στο μαθητή και στις

ανάγκες της ανάπτυξης του. Σε μεταβατικές περιόδους το άτομο αναγκάζεται να προβεί σε αλλαγές.

Η αρχή της κυκλικής αιτιότητας: Κάθε συμπεριφορά μπορεί να είναι ταυτόχρονα και αίτιο και αποτέλεσμα, δράση και αντίδραση. Με την κυκλική αιτιότητα αποφεύγουμε να προσάπτουμε διαγνωστικές «ετικέτες» στα άτομα. Για παράδειγμα, τα σχολικά προβλήματα επηρεάζουν τη συμπεριφορά του παιδιού στο σπίτι και αντίστροφα, τα οικογενειακά προβλήματα επηρεάζουν τη συμπεριφορά και την επιτυχία του παιδιού στο σχολείο. π.χ. Η Ελένη είναι εξαρτημένη από το Κώστα με αποτέλεσμα ο Κώστας να απομακρύνεται από την Ελένη. Ή η Ελένη κάνει το Κώστα να απομακρύνεται και ο Κώστας κάνει την Ελένη εξαρτημένη (Watzlawick, P., 1986).

Εμπόδια που δυσκολεύουν την αλλαγή της συμπεριφοράς

Εάν ο εκπαιδευτικός δεν σταθεί για λίγο στο σημείο ανάμεσα στο πρόβλημα που αντιμετωπίζει και την προσωπική του ιστορία τότε θα λειτουργήσουν ανασταλτικοί παράγοντες για αλλαγή.

- Σύμφωνα με την θεωρία του Festinger περί Γνωστικής ασυμφωνίας, το άτομο του οποίου οι αντιλήψεις συγκρούονται, βρίσκεται σε γνωστική ασυμφωνία: Για να την αποφύγει, απορρίπτει τη μία από τις δύο αντιλήψεις ή προσθέτει καινούρια στοιχεία στη μία αντίληψη, τα οποία στηρίζουν τη μια αντίληψη και μειώνουν την ένταση της ασυμφωνίας.

Π.χ. ένας εκπαιδευτικός ενώ είναι κατάλληλα καταρτισμένος και διορισμένος από το κράτος δεν μπορεί να λύσει ένα πρόβλημα που του δημιουργεί ένας/μία μαθητής/τρια. Τότε ο εκπαιδευτικός έρχεται σε ασυμφωνία πρώτον απέναντι στον **ρόλο του** ως εκπαιδευτικός και δεύτερον στην **ικανότητά του ρόλου του να ανταποκριθεί**. Έτσι καταφεύγει να απορρίψει μία από τις δύο αντιλήψεις: θα προτιμήσει να απορρίψει την αντίληψη/σκέψη ότι δεν έχει την ικανότητά να ανταποκριθεί, (εδώ, να απορρίψει σημαίνει σαν να μην υπάρχει μια τέτοια υπόθεση στη σκέψη του εκπαιδευτικού. Έτσι θα ασχοληθεί μόνο με τον ρόλο του και για να υπερασπίσει τον ρόλο του θα κατηγορήσει τον μαθητή.

- Επιπλέον, εμπόδιο στην αλλαγή πολλές φορές αποτελεί και ο παράγοντας της κοινωνικής υποστήριξης. Οι ερμηνείες μας για τον κόσμο υποστηρίζονται από κοινωνικούς παράγοντες, τον κοινωνικό περίγυρο, τις φιλίες και τις αντιλήψεις των σημαντικών προσώπων του περιβάλλοντος μας.

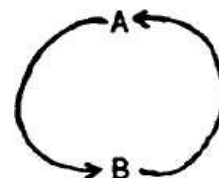
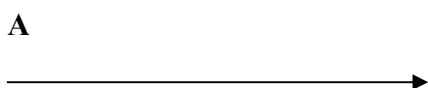
Το άτομο δίνει σημασία στην κοινωνική υποστήριξη όταν υπάρχει ασυμφωνία ανάμεσα σε δυο αντιλήψεις για το ίδιο ζήτημα. Π. χ. όλοι οι διδάσκοντες στην σχολική κοινότητα χαρακτηρίζουν με τον ίδιο τρόπο έναν μαθητή.

- Σε περίπτωση αντιφατικών αντιλήψεων δεχόμαστε την πιο καθιερωμένη, που έχει χρησιμοποιηθεί πιο συχνά, πιο πετυχημένα βάσει της προηγούμενης εμπειρίας μας.

Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός στο παρελθόν δούλεψε πετυχημένα με παιδιά που κοροϊδεύουν άλλα παιδιά, ερμηνεύοντας τη συμπεριφορά τους ως έλλειψη κοινωνικών δεξιοτήτων. Θα επιλέξει την ερμηνεία αυτή, έστω κι αν υποψιάζεται άλλη αιτία.

- Τέλος, σύμφωνα με το μοντέλο της γραμμικής σκέψης, αν δεχθούμε ότι για κάθε αποτέλεσμα υπάρχει μία αιτία εστιάζουμε το πρόβλημα στο ίδιο το άτομο, δηλαδή το αίτιο προηγείται χρονικά και, για να εξαλείψουμε το αποτέλεσμα, πρέπει να εξαλείψουμε το αίτιο.

Σύμφωνα όμως με την συστημική σκέψη, η γραμμική αιτιότητα αντικαθίσταται από την κυκλική. Δηλαδή αντί της γραμμικής μορφής «το Α προκαλεί το Β, το Β το Γ κ.ο.κ», η κυκλική αιτιολογία έχει την εξής μορφή: το Α μπορεί να προκαλεί το Β, αλλά το Β επίσης επηρεάζει το Α, το οποίο επηρεάζει το Β κ.ο.κ σε κυκλική μορφή.

Ένα παράδειγμα των ανωτέρω δυσκολιών είναι να σκεφτούμε τις σημασίες που αποδίδει ο εκπαιδευτικός σε ένα παιδί με αντιδραστική συμπεριφορά. Ο εκπαιδευτικός

λοιπόν ερμηνεύει τη συμπεριφορά του παιδιού ως εξής: το παιδί θέλει να εκνευρίσει το δάσκαλο, το παιδί έχει διαλυμένη οικογένεια ή θέλει ειδική προσοχή, το παιδί θέλει άμεση πειθαρχία ή έχει ανεπαρκείς κοινωνικές δεξιότητες, το παιδί βαριέται κ.α.

Αυτές οι σημασίες συντελούν στην επιμονή πάγιων αντιλήψεων παρά την αποτυχία τους, γιατί ενισχύονται από την προηγούμενη εμπειρία του εκπαιδευτικού (σε κάθε ίδια περίπτωση δίνει ίδια ερμηνεία), από την κοινωνική υποστήριξη (των άλλων εκπαιδευτικών) από την εξήγηση πάντοτε στο αρνητικό αίτιο της συμπεριφοράς και τέλος από την ασυμφωνία που προκύπτει από την πεποίθηση ότι ο εκπαιδευτικός «γνωρίζει» και δεν φταίει ο ίδιος, αλλά ο μαθητής.

Τι είναι πρόβλημα για την οικοσυστημική προσέγγιση

Η πραγματικότητα συνδημιουργείται από τα μέλη ενός συστήματος. Δεν είναι ούτε αντικειμενική ούτε υποκειμενική. Ο καθένας την δομεί ανάλογα με την αντίληψη, ερμηνεία, εμπειρία που προσδίδει σε αυτήν και αυτό είναι ελπιδοφόρο για το άτομο γιατί του δίνει την δυνατότητα να διαμορφώνει τις καταστάσεις στις οποίες ζει. Έτσι λοιπόν, όταν ένας εκπαιδευτικός ισχυρίζεται ότι ένας μαθητής «δεν τον προσέχει» δίνει μια δική του ερμηνεία στη συμπεριφορά του μαθητή καθώς *κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι είναι μια αντικειμενική αλήθεια* (Anderson, 2002).

Το σχολείο είναι ένα οργανωμένο σύστημα και για αυτό είναι δυνατόν να προκύψουν προβλήματα στις σχέσεις όλων των μελών και όλων των υποσυστημάτων: μαθητής, εκπαιδευτικός, συνάδελφοι, γονείς, βοηθητικό προσωπικό και όλων των υπερσυστημάτων διευθυντής, προϊστάμενος, σχολικός σύμβουλος, υπουργείο.

Σύμφωνα με τη συστημική θεωρία, η προβληματική συμπεριφορά συνιστά τη λύση που το σύστημα επιχείρησε να δώσει σε ένα πρόβλημα και εξυπηρετεί κάποια λειτουργία, βοηθά το σύστημα μέσα στο οποίο εμφανίζεται να διατηρεί ένα βαθμό συνοχής (νόμος ομοιότητας). Το πρόβλημα αποτελείται τόσο από την συμπεριφορά όσο και από την αντίδραση και οι αντιδράσεις διατηρούν το πρόβλημα. Έτσι δημιουργούνται ρωγμές που εκφράζονται σαν συμπτώματα που είναι παράδοξα επικοινωνίας - δύο αλληλοαναιρούμενα μηνύματα - άλλαξε και μην αλλάξεις (Elkaim, M. (1991).

Πως επιτυγχάνεται η αλλαγή στο εκπαιδευτικό περιβάλλον

Στόχος του εκπαιδευτικού που θέλει να επιχειρήσει την αλλαγή/παρέμβαση είναι να διαπιστώσει ποια λειτουργία εξυπηρετεί η προβληματική συμπεριφορά μέσα στην τάξη, στις σχέσεις του προσωπικού με τους γονείς, στις σχέσεις μεταξύ των συναδέλφων κ.ο.κ. Η αλλαγή/δράση εστιάζεται στην εύρεση νέων ερμηνειών: διαλέγω μια ερμηνεία, αν η συμπεριφορά δεν αλλάξει, διαλέγω άλλη ερμηνεία. Οι ερμηνείες που προσανατολίζονται στο παρελθόν έχουν στοιχεία δυστυχίας, ανεπάρκειας, «μοιραίου». Οι ερμηνείες που προσανατολίζονται στο «τώρα» με προοπτική το μέλλον έχουν ελπίδα και ζωντάνια.

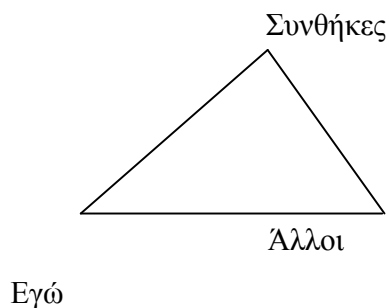
Η συστημική αλλαγή γίνεται από αυτόν που ιεραρχικά βρίσκεται σε ανώτερη θέση, σε αυτόν αναλογεί να πάρει όλη την ευθύνη. Στην σχολική τάξη είναι ο εκπαιδευτικός, στο σχολείο ο διευθυντής, στην οικογένεια οι γονείς κλ.π. Στην ενήλικη ζωή, την αλλαγή την πραγματοποιεί αυτός που θέλει κάτι να αλλάξει. Ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να είναι δυναμικός επικεφαλής της ομάδας του. Αυτό απαιτεί ο ρόλος του (επικεφαλής ομάδας, δάσκαλος, αρχηγός) και αυτό το πρότυπο έχουν ανάγκη οι μαθητές γιατί εκφράζει τις αναπτυξιακές ανάγκες του. Στην σχολική ηλικία προσφέρει ασφάλεια και στην εφηβεία μια πρόκληση για να μεγαλώσει, σαν «φάρος» για την ενήλικη ζωή.

Η συστημική αλλαγή επαναδιαπραγματεύεται την εφαρμογή των ορίων και των κανόνων μέσα σ ένα πλαίσιο. Εστιάζει σ έναν αρχηγό εκπαιδευτικό που εφαρμόζει την δύναμή του με εκτίμηση στον εαυτό του, στους άλλους και στην ύπαρξη. Η σχέση που δημιουργεί με τους άλλους εμπεριέχει θετικά/λειτουργικά στοιχεία, ειδάλλως οι σχέσεις μετατρέπονται σε ασθένεια, σε δυσλειτουργία, σε παθολογία. Ο ρόλος του περιορίζεται μέσα στην τάξη και χρειάζεται μια «ταπεινότητα» ως προς τις αρμοδιότητες και τις γνώσεις που διαθέτει. π.χ. ένα παιδί με πολύ δύσκολη συμπεριφορά ο ρόλος του εκπαιδευτικού ορίζεται μέσα στην τάξη: στην προσαρμογή του παιδιού, στην αποδοχή του από τους συνομηλίκους, στην μαθησιακή γνώση. Μερικές φορές χρειάζεται να αναλάβει ένας ειδικός και χρειάζεται ενημερότητα ως προς την περιορισμό του ρόλου παρέμβασης ή ευθύνης. Δεν πρέπει και δεν μπορεί να αναλάβει παραπάνω ευθύνη. Ούτε όμως και να κρυφτεί πίσω από την διαγνωσμένη ετικέτα του ειδικού και το παιδί να στιγματίζεται μέσα στην τάξη ή να παραμελείται.

Η συστημική αλλαγή προτείνεται στον εκπαιδευτικό και όχι στον μαθητή. Επαναπροσδιορίζοντας τον ρόλο του με συστημικούς όρους φέρνει αλλαγές σε όλο το πλαίσιο: στον εαυτό του, τους μαθητές, στο κλίμα της σχολικής τάξης, στο σχολείο. Αναλογικά λειτουργεί όπως το φαινόμενο της πέτρας που πέφτει στο νερό της λίμνης (σύστημα) και προκαλεί ομόκεντρες κυκλικές ρυτιδώσεις (ευεργετικές συνέπειες σε όλο το σύστημα).

Βασική αρχή: Οι οικοσυστημικές αρχές, είναι τρόποι για να ανακαλύψουμε μια διαφορετική όψη αλήθειας σε μια κατάσταση που μας προβληματίζει για να ενεργήσουμε σύμφωνα με αυτήν και να επιφέρουμε την αλλαγή που θέλουμε, όταν αναζητάμε μία λύση. Στηρίζονται στην ικανότητα του ατόμου να οικοδομεί σε θετικά, λειτουργικά στοιχεία/δυνάμεις κι όχι σε αδυναμίες τόσο για τον εαυτό του όσο και για τον άλλον.

Όπως φαίνεται στο παρακάτω σχήμα το εγώ είναι πιο ευέλικτο ως προς την αλλαγή, όταν οι άλλοι και οι συνθήκες παραμένουν ίδιοι και αμετακίνητοι.

ΟΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

Οι τεχνικές της οικοσυστημικής προσέγγισης χρησιμοποιούνται όταν ο εκπαιδευτικός θέλει ο ίδιος να αλλάξει την συμπεριφορά του, είτε γιατί δεν του αρέσει αυτή που έχει μέχρι πρότινος είτε απλά θέλει κάτι καινούργιο. Επίσης, οι τεχνικές αυτές εφαρμόζονται όταν οι παραδοσιακοί τρόποι έχουν αποτέλεσμα, αλλά ο εκπαιδευτικός δεν είναι ικανοποιημένος γιατί ο έλεγχος της συμπεριφοράς επιτυγχάνεται με τιμωρητικές μεθόδους ή άλλους τρόπους, οι οποίοι έχουν αρνητικό αντίκτυπο στο συναισθηματικό κλίμα και στη σχέση του με το μαθητή. Ακόμη, μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε προβλήματα συμπεριφοράς που εμφανίζονται στη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών, με τον διευθυντή, τον προϊστάμενο κλ.π..

Η συστημική εφαρμογή αποτελεί ελεύθερη επιλογή του εκπαιδευτικού και θα αναρωτιέται κανείς αν χρειάζεται εξάσκηση/εκπαίδευση για να την εφαρμόσει. Όμως, πολλές φορές, η καθημερινότητα έχει πολλές ανάλογες στιγμές που χαρακτηρίζονται από ευχαρίστηση, γαλήνη, αυτάρκεια, ολοκλήρωση, φυσιολογική επιθετικότητα/ διεκδικητικότητα, θυμό που κινητοποιεί κλ.π.

Η επιλογή μεταξύ των διαφόρων τεχνικών της οικοσυστημικής προσέγγισης μπορεί να γίνει με βάση την επιτυχία στην εφαρμογή τους. Ο εκπαιδευτικός διαλέγει με κριτήριο αυτήν που έχει καταλάβει καλύτερα και μπορεί να την εφαρμόσει ή εναλλάξει. Ωστόσο, σε μερικές περιπτώσεις κάποια τεχνική ταιριάζει καλύτερα σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, όπως για παράδειγμα στην αντιμετώπιση της αντιδραστικής συμπεριφοράς ενδείκνυται η τεχνική της ενθάρρυνσης για τη συνέχιση της προβληματικής συμπεριφοράς με διαφορετικό τρόπο και σε διαφορετικό χρόνο, η οποία θα αναλυθεί περαιτέρω στη συνέχεια του κεφαλαίου.

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο εκπαιδευτικός

Είναι εύκολο να παρασυρθεί κανείς σε μια ανώφελη μορφή αλληλεπίδρασης, ενώ παράλληλα είναι δύσκολο να εκδηλώσει κανείς ένα διαφορετικό τρόπο αντίδρασης σε μια ενοχλητική συμπεριφορά και κυρίως να τον διατηρήσει σταθερό για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Η ικανότητα διατήρησης είναι αποτέλεσμα της δέσμευσης που αναλαμβάνει κάποιος να αλλάξει την κατάσταση και της προθυμίας του να

αντιμετωπίσει την κατάσταση με διαφορετικό τρόπο. Ακόμη, χρειάζεται να μην εμπλέκεται εύκολα σε «αγώνες δύναμης», ανταγωνισμού και ο ίδιος/ίδια να έχει λειάνει την επιθετικότητά του/της.

Σε περιπτώσεις που ο εκπαιδευτικός ανταγωνίζεται έναν μαθητή, είναι χρήσιμο να παρατηρήσει την ανάδειξη μίας προσωπικής αδυναμίας απέναντι στην συγκεκριμένη συμπεριφορά. Έχει πάψει να έχει τον ρόλο του δασκάλου κι έχει υιοθετήσει έναν άλλο ρόλο, ισότιμο με τον μαθητή ή φορτισμένο συναισθηματικά (π.χ. του πατέρα, της μητέρας του/της αδελφού, του/της συζύγου, του/της φίλου/ης κλπ).

Ο εκπαιδευτικός καλείται να ανατρέψει παγιωμένα πρότυπα αλληλεπίδρασης. Να διευρύνει τον ορίζοντά της σκέψης του και να βρίσκει καινούργιους τρόπους συνεργασίας, διαπραγμάτευσης, διεκδικητικότητας. Η επιλογή αυτή αποτελεί «στάση ζωής». Αυτή η στάση, με την πρώτη ματιά, φαίνεται παράδοξη ή «ειρωνική» ή ηθική, ρομαντική ή αδιάφορη. Ο στόχος της εφαρμογής δεν είναι να «είμαστε καλοί άνθρωποι», «ηθικοί» ή «αφελείς». Η θετικότητα αφορά το άτομο και την ύπαρξη, όμως τα όρια, οι κανόνες πρέπει να είναι ξεκάθαρα/αυστηρά ή ο εκπαιδευτικός να είναι επιβλητικός. «Η ήρεμη δύναμη!» Η διαφορά είναι στην νοηματοδότηση της συμπεριφοράς με εκτίμηση. Όμως μπορεί να είναι και αυστηρή.

Επιπλέον δυσκολίες φαίνεται να προκύπτουν και από τον τρόπο που θα αντιδράσουν οι συνάδερφοι και ο διευθυντής του σχολείου σε αυτές τις τεχνικές. Στη συνέχεια, θα δοθούν πολλά παραδείγματα, δύο εκ των οποίων είναι ίδια σε όλες τις τεχνικές. Είναι απαραίτητο να εντοπίσει ο αναγνώστης τον τρόπο που διαφοροποιούνται οι απαντήσεις.

1. Η τεχνική της Αναπλαισίωσης

Αναπλαισίωση σημαίνει βρίσκω ένα νέο αντιληπτικό πλαίσιο για την συμπεριφορά το οποίο ταιριάζει με αυτό που συμβαίνει στην πραγματικότητα και οικοδομεί σε θετικά/λειτουργικά στοιχεία, σε δυνάμεις και όχι σε αδυναμίες για τα άτομα που συμμετέχουν, δίνει νέο νόημα στην κατάσταση, μια καινούργια αξία που αποτελεί παράγοντα αλλαγής.

Το νέο νόημα αποτυπώνει αξίες, ταιριάζει περισσότερο ή είναι πειστικότερο για τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα, έχει σχέση με αλτρουιστική συμπεριφορά (νόημα/αξία για όλο το σύστημα) και έχει χρησιμότητα για όλους (Watzlawick, P. (1986).

Ο εκπαιδευτικός λαμβάνει υπόψην του τον τρόπο που βλέπουν τη συμπεριφορά τους τα ίδια τα «προβληματικά» άτομα: τη θεωρούν δικαιολογημένη και αρμόζουσα στις συνθήκες στις οποίες την εκδηλώνουν. Για να γίνει αυτό, ο εκπαιδευτικός είναι ο πρώτος που πρέπει να αλλάξει τη στάση του και στη συνέχεια τη συμπεριφορά του. Η αλλαγή αυτή είναι όμως το «κλειδί» της τεχνικής αυτής. Η αλλαγή θα γίνει στην αντίληψη και στην συμπεριφορά, σε ολόκληρο το πλαίσιο της επικοινωνιακής σχέσης. *Είναι η ελευθερία που έχει ο άνθρωπος να δώσει την ερμηνεία που έχει νόημα για αυτόν.*

Το άτομο εφαρμόζοντας την αναπλαισίωση σπάει την εμμονή στον αρνητικό τρόπο σκέψης που διακατέχεται από επιθετικά αρνητικά συναισθήματα που στοχεύουν στην ειρωνεία/ταπείνωση/προσβολή του εαυτού και του άλλου. Ένας τρόπος ζωής που έχει αυτή την βάση οδηγεί στην «ασθένεια», την ένταση και πολλές ψυχολογικές και σωματικές ασθένειες. Οι εντάσεις και οι συγκρούσεις προέρχονται από δίπολα δράση-αντίδραση, θύμα-θύτης, κλ.π. Βέβαια, ο ενήλικας είναι ελεύθερος να ζήσει την ζωή του όπως θέλει. Η ευθύνη ξεκινάει όταν υπάρχει η διδασκαλία, όταν υπάρχει ευθύνη του άλλου (πολύ περισσότερο ενός παιδιού), όταν υπάρχει σχέση/αλληλεπίδραση.

Το σημαντικό στοιχείο της τεχνικής αυτής είναι η επιλογή για αναπλαισίωση αποτελεί προσωπική επιλογή εν γένει του ατόμου που αποφασίζει να την εφαρμόσει. Γι αυτό εμπεριέχει την απόφαση προσωπικής επιλογής και *όχι αποκλειστικά μόνο την διαχείριση του μαθητή ή του προβλήματος.* Η αλλαγή του μαθητή θα συμβεί όταν πειστεί για την ειλικρίνεια και την αυθεντικότητα του εκπαιδευτικού σε αυτά που λέει και αντίστοιχα σε αυτά που εννοεί και κάνει. Όταν βρίσκεται εναρμονισμένος με τον ρόλο του, τις αξίες του και τον τρόπο έκφρασής του. Παράλληλα, είναι περισσότερο εύκολο να συνεργαστεί μαζί μας κάποιος η ικανότητα του οποίου αναγνωρίζεται σε κάποιον τομέα, που τον περιγράφουμε ως κινητοποιημένο, ευσυνείδητο, ως δοτικό. Τότε, δημιουργείται κλίμα συνεργασίας, εκτίμησης ασφάλειας, αναγνώρισης. ***Αναμένεται ο μαθητής να αντιδράσει διαφορετικά στην περιγραφή της συμπεριφοράς του όταν σε αυτή αποδίδονται θετικές αξίες, όταν «διδάσκεται να νοηματοδοτεί».*** Και αυτό αποτελεί πρότυπο ζωής.

Πολλές ερμηνείες μιας δεδομένης συμπεριφοράς μπορεί να είναι ταυτόχρονα αληθινές. Η συμπεριφορά ενός ατόμου - συμπεριλαμβανομένης και της συμπεριφοράς που εσείς θεωρείτε προβληματική - θεωρείται από το άτομο ως μια κατάλληλη αντίδραση στην κατάσταση, όπως αυτό την αντιλαμβάνεται (συνεργατική οπτική).

Παράδειγμα:

Ερώτημα: Πως νοιώθει ο εκπαιδευτικός όταν διαβάζει κάτι και οι μαθητές δεν τον προσέχουν;

- να κάνουν δύσκολη τη ζωή στον δάσκαλο, ή είναι δύο καλοί φίλοι που θέλουν να ενισχύσουν την φιλία τους.
- να αποφύγουν την εκτέλεση εργασίας, ή τους απασχολεί άλλο ενδιαφέρον.
- να δημιουργήσει προβλήματα, ή εκτιμώ το ενδιαφέρον σου για τον άλλον και ότι θέλεις να είσαι καλός φίλος.
- είναι άτακτο παιδί, ή παιδί με ζωντάνια που χρειάζεται διάλειμμα.
- αντιδραστική συμπεριφορά, ή έχεις το ελεύθερο να βγεις από την ομάδα, κι εγώ ως ενήλικας νοιώθω αδέξια όταν προσπαθώ να λάβω μέρος.

Το ή χρησιμοποιείται με την έννοια της επιλογής: μερικές φορές, το μόνο που μπορεί κανείς να επιλέξει είναι η ερμηνεία που διαλέγει και αυτό είναι προσωπική ευθύνη (αν θέλει).

Πρώτο παράδειγμα με πολλούς τρόπους αντιμετώπισης

Ο καθηγητής Χ. είναι συναδέλφος της Μ. στο Γυμνάσιο και έχει περισσότερα χρόνια διδασκαλίας. Καθημερινά τη σχολιάζει με ειρωνικό τρόπο και αρκετά προκλητικό για εκείνην. Σε ένα επεισόδιο με τους μαθητές η Μ. πήρε το μέρος τους και στην συνέλευση των καθηγητών δέχτηκε την επίθεση όλων των συναδέλφων της

Εφαρμόζοντας την τεχνική της αναπλαισίωσης η καθηγήτρια απευθύνεται ως εξής στον συναδέλφό της: «Εκτιμώ πολύ το γεγονός ότι μου αφιερώνεις ένα μέρος του χρόνου σου για να ασχοληθείς μαζί μου. Εργάζεσαι ως εκπ/κός περισσότερα χρόνια από μένα οπότε τα σχόλιά σου θα μπορούσαν να φανούν ιδιαίτερα χρήσιμα».

Τα λόγια της στους συναδέλφους της: «Κατανοώ ότι το κύριο μέλημα σας είναι να προσπαθούμε όλοι μαζί για το καλύτερο των μαθητών μας. Ίσως ο τρόπος που

αντιμετώπισα σήμερα την κατάσταση να σας φάνηκε διαφορετικός, κυρίως επειδή πήρα το μέρος των παιδιών. Θα με ενδιέφερε πολύ, ν ακούω τη δική σας άποψη και τα συμπεράσματα που είναι βγαλμένα από την εμπειρία σας και πιστέψτε με θα τα λάβω σοβαρά υπόψη μου την επόμενη φορά που θα κληθώ να αντιμετωπίσω παρόμοια κατάσταση».

Ή αλλιώς :«συνάδελφοι είναι φυσιολογικό να μην συμφωνούμε πάντα. Έχετε περισσότερα χρόνια διδασκαλίας και θα μπορούσα να μάθω από σας τρόπους προσέγγισης και χειρισμών διάφορων καταστάσεων. Παράλληλα νοιώθω ευχαρίστηση γιατί ενδιαφέρεστε για μένα και παρατηρείτε την εργασία μου. Πολλά μπορούν να βγουν από αυτήν την συνεργασία μας καθώς ο διάλογος προωθεί την καλύτερη εργασία που είναι τόσο σημαντική στη δουλειά μας»

Ή αλλιώς : «γνωρίζω ότι η συμπεριφορά σας προς το μέρος μου πηγάζει από καθαρό ενδιαφέρον προς το πρόσωπό μου, γιατί εκφράζει την ανησυχία μήπως η συμπεριφορά μου έχει αρνητικές συνέπειές για μένα, ενώ παράλληλα ενδιαφέρεστε για την σωστή λειτουργία του σχολείου έχοντας στόχο το καλό των παιδιών»

Δεύτερο παράδειγμα

Το κουδούνι χτυπά, τα παιδιά μπαίνουν στην τάξη κάνοντας φασαρία. Όλοι κάθονται στα θρανία τους εκτός από το Γιάννη που στέκεται κοντά στο θρανίο του Πέτρου και μιλάνε.

Καθηγήτρια: Γιάννη, κάθισε σε παρακαλώ στη θέση σου να ξεκινήσουμε το μάθημα.

Γιάννης: Τώρα, τώρα, Κυρία, σε ένα λεπτό.

Καθηγήτρια: Γιάννη, δε βλέπω να μ'ακούς, σταμάτα τα μπλα-μπλά και κάτσε στη θέση σου! (Τα παιδιά συνεχίζουν να μιλούν και όλη η τάξη έχει αναστατωθεί.)

Καθηγήτρια: Γιάννη, κάτσε γρήγορα και πες μου, στη φράση «σιδερένιος πύργος» ποιο είναι το επίθετο;

Γιάννης: «σιδερένιος».

Πέτρος: Μπράβο, σωστά ! (Τα παιδιά συνεχίζουν να μιλάνε)

Η καθηγήτρια νευριάζει

Καθηγήτρια: Γιάννη, Πέτρο, στο γραφείο του διευθυντή γρήγορα!

Πως θα μπορούσε να είχε χειριστεί η καθηγήτρια την κατάσταση μέσω της τεχνικής της αναπλαισίωσης:

Καθηγήτρια: Γιάννη, χαίρομαι που είσαι τόσο καλός φίλος με τον Πέτρο και χαίρομαι που θέλεις να είσαι μαζί του και να τα λέτε κάθε πρωϊ.

Γιάννης: Εντάξει! Εντάξει! Θα πάω στη θέση μου.

Την άλλη μέρα, επαναλαμβάνεται το ίδιο σκηνικό την πρώτη ώρα.

Καθηγήτρια: Γιάννη, ωραία, κάτσε λίγο με τον Πέτρο, μερικές φορές μια καλή φιλία είναι το πιο σημαντικό πράγμα στον κόσμο.

Πέτρος: Χα, χα, χα.....

Ο Γιάννης μιλά για 30 δευτερόλεπτα και πηγαίνει στη θέση του.

Η τεχνική της θετικής υποδήλωσης κινήτρων

Το κίνητρο είναι υποθετική ερμηνεία συμπεριφοράς. Η αλήθεια των κινήτρων του άλλου ατόμου είναι άγνωστη. Τα άτομα που κάνουν μια ερμηνεία για τη συμπεριφορά του άλλου τείνουν να θεωρούν ότι αυτή αποτελεί αντικειμενική αλήθεια, παρόλο που στην πραγματικότητα είναι μόνο υποθετική ερμηνεία ανάμεσα σε άλλες. Η απόδοση θετικών κινήτρων σε μια προβληματική συμπεριφορά είναι τόσο υποθετική όσο και η απόδοση αρνητικών. Βασικό χαρακτηριστικό της τεχνικής είναι η αναγνώριση θετικών ή καλύτερα λειτουργικών κινήτρων στην προβληματική συμπεριφορά. Η αξία ενός θετικού/λειτουργικού κινήτρου εξαρτάται από την χρησιμότητά της στην διαδικασία αλλαγής της προβληματικής συμπεριφοράς, αφού η αλήθεια γύρω από τα κίνητρα ενός άλλου ατόμου δεν μπορεί να γίνει ποτέ εύκολα απόλυτα γνωστή.

Το σημαντικό στοιχείο αυτής της τεχνικής είναι ότι αυτός που την χρησιμοποιεί μπορεί να θεωρήσει αληθές, ειλικρινές το θετικό κίνητρο που σκέφτηκε, ότι αξίζει κάθε άτομο ένα βλέμμα θετικότητας, εκτίμησης και να το εκφράσει μόνο αφού το πιστεύει ο ίδιος. Ως συνέπεια, της νέας αυτής άποψης αλλάζει πρώτα η συμπεριφορά αυτού που χρησιμοποιεί την συγκεκριμένη τεχνική, π.χ. αντί να εκλάβει ένας εκπαιδευτικός το γεγονός ότι ένας μαθητής πετάγεται συνέχεια στην τάξη επειδή θέλει να φέρει σε

δύσκολη θέση το δάσκαλο, με αποτέλεσμα ο εκπαιδευτικός να αισθανθεί ότι τον υπονομεύει και να τον αγνοήσει, μπορεί να θεωρήσει ότι ο μαθητής ενδιαφέρεται πολύ για το μάθημα. Η συμπεριφορά του δασκάλου σε μια τέτοια ερμηνεία μπορεί να είναι πολύ διαφορετική, τόσο συναισθηματικά, όσο και σε επίπεδο συμπεριφοράς.

Η ερμηνεία παραμένει το ίδιο υποθετική και στις δυο περιπτώσεις, προκαλεί όμως πολύ διαφορετικές συναισθηματικές, γνωστικές και συμπεριφορικές αντιδράσεις, τόσο σε αυτόν που κάνει την ερμηνεία, όσο και σε αυτόν που εκφράζει την προβληματική συμπεριφορά. Επίσης, *το συναισθηματικό κλίμα* και η σχέση των δύο αυτών ατόμων είναι πολύ διαφορετικά στις δυο αυτές περιπτώσεις.

Όταν η συναισθηματική ισορροπία του εκπαιδευτικού ταράζεται από την συμπεριφορά του μαθητή τότε σημαίνει ότι ο μαθητής «έχει την δύναμη στη σχέση», έχει την εξουσία των συναισθημάτων του εκπαιδευτικού. Διαμορφώνει την συναισθηματική κατάσταση του. Και αυτό δεν το αξίζει κανείς εκπαιδευτικός και κανείς μαθητής, να έχει δάσκαλο έναν ενήλικα που μπορεί να τον χειρίζεται συναισθηματικά.

Η συνειδητοποίηση ότι η απόδοση αρνητικών κινήτρων αποτελεί μέρος της ανθρώπινης αντίληψης και της ερμηνείας των δύσκολων γεγονότων της ζωής είναι ένα από τα βασικά στοιχεία αυτής της τεχνικής. Επίσης, η συνειδητοποίηση της ελευθερίας στην επιλογή του άτομου για το ερμηνευτικό κίνητρο της συμπεριφοράς, η στάση σκεπτικισμού απέναντι σε αυτό που φαίνεται αντικειμενικά να είναι ένα αρνητικό κίνητρο και η αντικατάσταση του με ένα δυνατό θετικό κίνητρο του ατόμου αποτελούν σημαντικές αξιώσεις αυτής της τεχνικής η οποία δεν μπορεί παρά να παίζει σημαντικό ρόλο στην προσωπική του εκπαιδευτικού, αλλά και του παιδιού στην ενήλικη ζωή του.

Επίσης, η περιγραφή πολλών εναλλακτικών θετικών κινήτρων της προβληματικής συμπεριφοράς και η επιλογή ενός θετικού και ρεαλιστικού κινήτρου που να ταιριάζει στο πλαίσιο οδηγούν σε μία συμπεριφορά που αντανάκλα την αναγνώριση των θετικών κινήτρων.

Πρώτο παράδειγμα:

Ο μαθητής πετάγεται συνεχώς στο μάθημα και ο εκπαιδευτικός αγνοεί την συμπεριφορά του. *Κάνουμε μία υπόθεση:* Ο μαθητής θέλει να ενοχλήσει την τάξη, να

φέρει σε δύσκολη θέση τον εκπαιδευτικό, να διακόψει το μάθημα, να κάνει επίδειξη, να αποθαρρύνει τους άλλους μαθητές.

Η αλλιώς: Ενδιαφέρεται πραγματικά και θέλει να εκδηλώσει το ενδιαφέρον. Έχει ενθουσιασμό για το μάθημα. Τότε ο εκπαιδευτικός θα τον ευχαριστήσει για ζωνρό και έκδηλο ενθουσιασμό του. Θα του απευθυνθεί ως εξής: «Όλη την χρονιά απαντούσες χωρίς να σηκώνεις το χέρι σου και να περιμένεις την άδεια να σε ρωτήσω. Θύμωνα και προσπαθούσα να σε αγνοήσω. Η συμπεριφορά σου με βοήθησε να συνειδητοποιήσω ότι έχεις πολύ ζωντάνια και ενδιαφέρον για το μάθημα. Κάτι που χρειαζόμαστε όλοι στο μάθημα.»

Δεύτερο παράδειγμα

Ο Μιχάλης, μαθητής της Ε' τάξης του Δημοτικού, αρνιόταν συχνά να πάρει μέρος σε συζητήσεις που γίνονταν μέσα στην τάξη ή να κάνει τις γραπτές εργασίες που του είχαν ανατεθεί. Ο δάσκαλος και ο σύμβουλος πίστευαν ότι ο Μιχάλης είναι ικανός να κάνει την εργασία του και η άρνηση του εξαρτιόταν από τη διάθεση του.

Τότε ο εκπαιδευτικός μπορεί να του απευθυνθεί ως εξής: «Ξέρω ότι είναι σημαντικό για σένα να λαμβάνεις υπόψη σου όλα τα γεγονότα και να σκέφτεσαι πολύ καλά προτού σηκώνεις το χέρι για να πάρεις μέρος στη συζήτηση. Πάρε όσο χρόνο νομίζεις ότι σου είναι απαραίτητος. Το ίδιο ισχύει και για τις εργασίες που πρέπει να κάνεις μέσα στην τάξη. Εμείς δεν έχουμε καμιά αντίρρηση εάν σκέφτεσαι σοβαρά και θέλεις να πάρεις υπόψη σου όλες τις πληροφορίες προτού αρχίσεις να γράφεις. Σου χρειάζεται αυτή η ώρα για να βάλεις σε τάξη τις σκέψεις σου. Λοιπόν ας συνεχίσουμε...»

Τρίτο παράδειγμα

Η μητέρα της Μαίρης, μαθήτριας της Στ' δημοτικού, η κα Διαμαντίδου, πιστεύει ότι το σχολείο και οι δάσκαλοι δεν μπορούν να εκτιμήσουν την εξυπνάδα και τη δημιουργικότητα της κόρης της. Έρχεται στο σχολείο κάθε φορά που δίνονται οι έλεγχοι και κατηγορεί τους δασκάλους ότι δεν ξέρουν να βαθμολογήσουν τη Μαίρη και ότι δεν της δίνουν την ευκαιρία να δείξει τις ικανότητες της μέσα στην τάξη.

Οι δάσκαλοι, στο σύνολο τους, θεωρούν τη μητέρα "δύσκολο" άνθρωπο, με δικά της, προσωπικά, προβλήματα (βρίσκεται σε διάσταση με το σύζυγο της και υπάρχει μεγάλη ένταση στο σπίτι).

Ο δάσκαλος της τάξης όμως αποφασίζει να ερμηνεύσει την κατάσταση αυτή διαφορετικά και, την επόμενη φορά που τον επισκέπτεται, της λέει: «κα Διαμαντίδου, εκτιμώ πάρα πολύ το γεγονός ότι είστε ένας γονιός που νοιάζεται πολύ για το παιδί του - που ξέρει πολύ καλά το παιδί του. Είναι πραγματικά πολύ σημαντικό κάθε γονιός να μπορεί, όπως εσείς, να γνωρίζει τις πραγματικές ικανότητες του παιδιού του και να ενδιαφέρεται για τη σωστή αξιολόγηση και αξιοποίηση τους στο σχολείο. Μέχρι τώρα, ίσως δεν είχε καταλάβει ακριβώς το σχολείο τις πραγματικές σας απόψεις. Τώρα όμως, φαίνεται ότι κάτι άρχισε να αλλάζει, το σχολείο άρχισε να κατανοεί την άποψη σας και θέλει να συνεργαστεί μαζί σας. Θα θέλαμε λοιπόν να μας βοηθήσετε να καταλάβουμε καλύτερα τις πραγματικές ικανότητες της Μαίρης και να συνεργαστούμε, για να καταφέρουμε πραγματικά να αξιοποιήσουμε το δυναμικό που διαθέτει.»

Η μητέρα συνεχίζει τις ίδιες κατηγορίες για αρκετή ώρα, αλλά ο δάσκαλος επιμένει στην δική του ερμηνεία, ώσπου η πίεση αρχίζει να χαλαρώνει.

Τέταρτο παράδειγμα

Καθηγήτρια: Και τώρα εσύ Παπαδοπούλου, τι εκφράζει η υποτακτική; Και μην κοιτάξεις πάλι τα παπούτσια σου, γιατί θα θυμώσω.

Μαθήτρια:.....

Καθηγήτρια: Με κάνεις να νιώθω μπαμπούλας. Παπαδοπούλου παιδί μου δεν δαγκώνω!

Μαθητές: (Γέλια)

Καθηγήτρια: Τι να σε κάνω; Εγώ θα συνεχίσω το μάθημα... με τα υπόλοιπα παιδιά.... ελπίζω να μην είσαι έτσι και στην υπόλοιπη ζωή σου! Λοιπόν ας προχωρήσουμε...

Η αλλιώς

Καθηγήτρια: Και τώρα εσύ Παπαδοπούλου, τι εκφράζει η υποτακτική;

Μαθήτρια:.....

Καθηγήτρια: Στο παρελθόν σου έβαζα τις φωνές γιατί δε συμμετείχες στο μάθημα. Τώρα όμως καταλαβαίνω ότι με το να μη μιλάς την ώρα του μαθήματος, ακούς πολύ προσεκτικά το μάθημα και τις σκέψεις των συμμαθητών σου, μαζεύεις πολύτιμες πληροφορίες, τις συνδυάζεις με τις δικές σου απόψεις και έτσι καταφέρνεις να γράφεις

πολύ καλά στα διαγωνίσματα και να είσαι μια καλή μαθήτρια. Συνέχισε την προσπάθεια! Λοιπόν, ποιος θέλει να μας εξηγήσει τι δηλώνει η υποτακτική;

Πέμπτο παράδειγμα:

Ο καθηγητής Χ. είναι συνάδελφος της Μ. στο Γυμνάσιο και έχει περισσότερα χρόνια διδασκαλίας. Καθημερινά τη σχολιάζει με ειρωνικό τρόπο και αρκετά προκλητικό για εκείνην.

Πως μπορεί να το διαχειριστεί η Μ.;

Μ.: «Σ ευχαριστώ, πολύ που ενδιαφέρεσαι για μένα και μου δίνεις προσοχή. Εκτιμώ πολύ τις προσπάθειες σου να μου μεταδώσεις τις γνώσεις σου ως πιο έμπειρος στο χώρο της εκπαίδευσης».

Η τεχνική της υποδήλωσης των θετικών λειτουργιών του οικοσυστήματος

Η λειτουργία μιας συμπεριφοράς ορίζεται από την προσφορά ή το κέρδος ή το όφελος που προσφέρει στον εαυτό, στους άλλους, στην ομάδα και στο σύστημα. Κάθε λειτουργία δεν ταυτίζεται με το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα και πολλές φορές είναι εντελώς διαφορετική από τον στόχο που έχει θέσει το άτομο. Η συμπεριφορά ενός ατόμου συνδέεται άμεσα με το περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσεται γιατί εκφράζει τη θέση, τη σχέση και την αλληλεπίδραση που έχει.

Συνήθως, υπάρχει η τάση αναζήτησης μέσα στο άτομο της αιτίας του προβλήματος (αυτό στηρίζεται στη λογική αίτιο-αποτέλεσμα) και εντοπίζονται ευκολότερα οι αρνητικές λειτουργίες π.χ. μου έσπασε τα νεύρα, μας έκανε άνω-κάτω, αποδιοργάνωσε την τάξη κ.α.

Ο εκπαιδευτικός εφαρμόζοντας αυτήν την τεχνική, αναδεικνύει την *προσφορά* του μαθητή (που εκφράζει πρόβλημα) στους υπολοίπους και στον ίδιο. Αναδεικνύει, λοιπόν την αλτρουιστική συμπεριφορά του. Αναγνωρίζει ότι αυτοί που υφίστανται την προβληματική συμπεριφορά «οφελούνται», έχουν «κέρδος» και μερικές φορές, επαναπαύονται σε αυτό το «κέρδος». π.χ. ένας μαθητής ειρωνεύεται τον εκπαιδευτικό, αυτός εκνευρίζεται και διακόπτει το μάθημα. Πολλές φορές, οι υπόλοιποι μαθητές ταυτίζονται με τον μαθητή αλλά δεν θα εκδήλωναν ποτέ τέτοια συμπεριφορά. Επίσης, ο

εκπαιδευτικός ασχολείται με τον συγκεκριμένο μαθητή για λίγα λεπτά και οι υπόλοιποι ξεκουράζονται. Ως εκπαιδευτικός, κάποια φορά, γυρίστε στους συνομηλίκους και δώστε τους την ευθύνη να απαντήσουν οι ίδιοι στον συμμαθητή τους, με την υποχρέωση να μην προσβάλλουν κανέναν. Ας κάνουν διάλογο: θα παρατηρήσετε πολλά!

Το σημαντικό στοιχείο αυτής της τεχνικής είναι πως ο εκπαιδευτικός προσδιορίζει και οριοθετεί στον μαθητή τους ρόλους και των δύο: ο μαθητής είναι μέλος της ομάδας, που σημαίνει συμμετέχων, συνδημιουργός της σχολικής τάξης και ο εκπαιδευτικός είναι δάσκαλος που διδάσκει και νοηματοδοτεί. Ο συνδημιουργός έχει προσωπική ευθύνη για το τι καταθέτει. Όμως δεν αναιρείται αυτή η συμμετοχή του μαθητή, αναδεικνύεται και αφήνεται να διαλέξει ο ίδιος το είδος της συνδημιουργίας. Αναμένεται ο μαθητής να συμμετέχει δημιουργικά γιατί του αναγνωρίζεται/αναδεικνύεται η ενσυναίσθηση, η ευγνωμοσύνη, η προσφορά του στους άλλους και κατ'επέκταση για τη ζωή.

Η ανάδειξη των θετικών λειτουργιών είναι μια διαδικασία ελεύθερης επιλογής, που αρχικά δεν αναγνωρίζονται ή δεν επιδιώκονται. Επιπλέον, η συνειδητοποίηση της συνήθειας να αναγνωρίζουμε τις αρνητικές λειτουργίες, ως μέρος της μακροχρόνιας εκπαίδευσης μας να ερμηνεύουμε τα γεγονότα της ζωής, μας κινητοποιεί ως μέλη ενός συστήματος μέσα στο οποίο συνδημιουργούμε και συνυπάρχουμε. Η επιλογή εκείνης της θετικής λειτουργίας που, κατά τη γνώμη μας, είναι περισσότερο πειστική, ειλικρινής και ταιριάζει στο πλαίσιο και η υιοθέτηση ενός νέου πλαισίου αντίληψης που βασίζεται στην συν-συμμετοχή και συν-δημιουργία, εξελίσσειεμάς και το σύστημα μέσα στο οποίο συνυπάρχουμε.

Πρώτο παράδειγμα

Ο μαθητής πετάγεται συνεχώς στο μάθημα και ο εκπαιδευτικός αγνοεί την συμπεριφορά του. Ο εκπαιδευτικός τεφαρμόζοντας την παραπάνω τεχνική θα του απευθυνθεί ως εξής: «Όλη την χρονιά απαντούσες χωρίς να σηκώσεις το χέρι σου και να περιμένεις την άδεια να σε ρωτήσω. Θύμωνα και προσπαθούσα να σε αγνοήσω. Η συμπεριφορά σου με βοήθησε να συνειδητοποιήσω ότι χρησιμοποιούσα τον ίδιο τρόπο εξέτασης. Σκοπεύω να κάνω μια αλλαγή, να δοκιμάσω πολλούς τρόπους. Θα με βοηθήσεις να μάθω ποιος τρόπος είναι ο καλύτερος γιατί θα καταλάβω ότι η εξέτασή μου

βελτιώνεται όταν πετάγεσαι λιγότερες φορές. Νομίζω πως δουλεύοντας μαζί μπορούμε να δημιουργήσουμε μια καλύτερη τάξη για όλους.»

Δεύτερο παράδειγμα

Ο Παύλος είναι ένας μαθητής της Α΄ Γυμνασίου, ο οποίος έχει ιδιαίτερος αρνητική στάση απέναντι σε όλα σχεδόν τα ζητήματα. Στην αρχή της χρονιάς είχε αποβληθεί από το σχολείο για ένα μήνα, επειδή είχε μπλέξει με «ουσίες» στο σχολείο. Όταν επέστρεψε η συμπεριφορά του ήταν κάπως καλύτερη, αλλά δεν πέρασε πολύ καιρός και επανήλθε στην παλιά συμπεριφορά του. Παράλληλα, αποφάσισε ότι δεν ήθελε πλέον να δέχεται βοήθεια από την καθηγήτρια ειδικής αγωγής, με την οποία είχε τέσσερις ημίωρες συνεδρίες κάθε βδομάδα.

Σε μία συνάντηση, η καθηγήτρια προσπαθώντας να αναδείξει τις θετικές λειτουργίες της συμπεριφοράς του, του είπε: «Παύλο, θαυμάζω τον τρόπο που είσαι πρόθυμος να παραχωρήσεις την ώρα της συνάντησης σου, έτσι ώστε κάποιος άλλος μαθητής να μπορέσει να επωφεληθεί από το χρόνο της.»

Τρίτο παράδειγμα

Ο Πάρης είναι ένας μαθητής της έκτης τάξης, ο οποίος συνήθιζε να μιλάει συνέχεια και να διακόπτει πολύ συχνά τον δασκαλό του, οδηγώντας τον πολύ συχνά στο σημείο της τέλει απόγνωσης. Καθημερινά δέχονταν αλληπάλληλες επιπλήξεις και κάθε μορφής τιμωρίες, που όμως δεν φαίνονταν να έχουν κανένα αποτέλεσμα.

Μία μέρα, τη ώρα των Μαθηματικών ο Πάρης άρχισε ξανά να διακόπτει, τότε ο δάσκαλος παρέμεινε για *μία στιγμή σιωπηλός* και έπειτα ευχαρίστησε τον Πάρη που έσπαγε την ρουτίνα (θετική λειτουργία για την τάξη συνολικά), προσθέτοντας ακόμα ότι αυτό του έδινε τη ευκαιρία να σταματήσει να μιλάει προσωρινά (θετική λειτουργία για τον ίδιο τον δάσκαλο).

Τέταρτο παράδειγμα με πολλούς τρόπους αντιμετώπισης

Ο καθηγητής Χ. είναι συνάδελφος της Μ. στο Γυμνάσιο και έχει περισσότερα χρόνια διδασκαλίας. Καθημερινά τη σχολιάζει με ειρωνικό τρόπο και αρκετά προκλητικό

για εκείνη. Σε ένα επεισόδιο με τους μαθητές η Μ. πήρε το μέρος τους και στην συνέλευση των καθηγητών δέχτηκε την επίθεση όλων των συναδέλφων της

Η Μ. εφαρμόζοντας την τεχνική αυτή θα τους απευθυνθεί ως εξής: «εκτιμώ το ενδιαφέρον σας που δείχνετε για τον τρόπο που αντιμετωπίζω τα προβλήματα των μαθητών, καθώς έχετε μεγάλη εμπειρία στον διδακτικό χώρο (κίνητρα). Σας ευχαριστώ που με προβληματίζετε και μου δημιουργείτε μεγαλύτερο αίσθημα ευθύνης για να ξανασκεφτώ τις μεθόδους που ακολουθώ στην επίλυση των προβληματικών καταστάσεων (λειτουργίες). Άλλωστε είναι βέβαιο πως νοιάζεστε για την σωστή λειτουργία του σχολείου και για το καλό των μαθητών (κίνητρα)».

Η τεχνική της ενθάρρυνσης για τη συνέχιση της προβληματικής συμπεριφοράς με διαφορετικό τρόπο και σε διαφορετικό χρόνο

Ο εκπαιδευτικός δεν «παλεύει» με τον μαθητή να τον αλλάξει αλλά συμφωνεί/διαπραγματεύεται μαζί του για το τι πρέπει να γίνει. Εκτιμάει το πρόσωπο αλλά διαφωνεί με τον τρόπο που εκδηλώνεται η συμπεριφορά. Έτσι η παρέμβαση συμβαίνει στον τρόπο έκφρασης της συμπεριφοράς και όχι στο άτομο. Με το να συμφωνεί κάποιος ότι η προβληματική συμπεριφορά ίσως να είναι αναγκαία δημιουργείται κλίμα συνεργασίας, διότι το άτομο δεν υποτιμάται, δεν μειώνεται και αισθάνεται για πρώτη φορά ότι κάποιος τον σέβεται, τον καταλαβαίνει ως αξιοπρεπή άνθρωπο. Ο μαθητής αλλάζει την συμπεριφορά του όταν δεν είναι απαραίτητο να πείσει τον άλλον για την «ποιότητά» του ως άτομο, ως «ύπαρξη», ως άνθρωπος. Τότε αποφασίζει να συνεργαστεί.

Η τεχνική αυτή συνίσταται στην ενθάρρυνση, και στηρίζεται στην συνεργασία, στην διαπραγμάτευση και στην αμοιβαία αποδοχή. Η τροποποίηση, η αλλαγή της συμπεριφοράς συμβαίνει στον τρόπο έκφρασης που είναι ο διαφορετικός λόγος, ο διαφορετικός χρόνος, ο διαφορετικός τόπος και η διαφορετική μορφή.

Η συστημική ερμηνεία συνίσταται στην *νοηματοδότηση της διαφορετικότητας*. Ο εκπαιδευτικός σέβεται την διαφορετικότητα του μαθητή και αποκτά σχέση μαζί του χωρίς να αναγκάζεται να την καταργήσει, βάζοντας όρους στην έκφρασή της στο πλαίσιο της σχολικής τάξης.

Οι άνθρωποι συχνά αλλάζουν ακριβώς όταν δεν είναι πια απαραίτητο να πείσουν για την ορθότητα της αντίληψής τους και της συμπεριφοράς τους. Με την τεχνική αυτή δημιουργείται η ανησυχία σε αυτόν που την εφαρμόζει διότι χρειάζεται ο ίδιος να έχει λειάνει την επιθετικότητά του και να μην συμμετέχει εύκολα σε «αγώνες δύναμης» και ανταγωνισμού. Στηρίζεται στην ιδέα της συνεργασίας : όταν ζητάμε από ένα άτομο να επαναλάβει τη συμπεριφορά του αλλά με διαφορετικό τρόπο αναγνωρίζουμε έμμεσα ότι το άτομο έχει εύλογες αιτίες να συμπεριφέρεται έτσι. Εκπέμπουμε σιωπηρά το μήνυμα ότι η ζωή στο σχολείο στηρίζεται στην διαπραγμάτευση και στην αμοιβαία αποδοχή των συμπεριφορών.

Το βασικό στοιχείο της τεχνικής αυτής είναι η συνειδητοποίηση ότι μπροστά στην προβληματική συμπεριφορά αναδεικνύεται μία συναισθηματική αδυναμία ανταπόκρισης και αυτή εμφανίζεται σε όλους τους ανθρώπους, είναι ένα παγκόσμιο γεγονός. Εναλλακτικά, μπορεί κανείς να υποθέσει ότι η οριοθέτηση στην έκφραση της προβληματικής συμπεριφοράς ίσχυε από την αρχή στην πραγματικότητα και αυτός ήταν ο στόχος του μαθητή. Η τεχνική αυτή επισημαίνει ότι η ερμηνεία της προβληματικής συμπεριφοράς είναι προσωπική επιλογή και αποδοχή συνεργασίας με συγκεκριμένο πλαίσιο και προάγει την επιλογή του τρόπου ερμηνείας της συμπεριφοράς, που κατά τη γνώμη μας, είναι περισσότερο αποδοτική, βοηθητική για το άτομο και να ταιριάζει στο πλαίσιο.

Η τεχνική αυτή ενδείκνυται, να χρησιμοποιηθεί σε έντονα προβλήματα (αντιδραστική ή επιθετική συμπεριφορά) όπου χρειάζεται να εφαρμοστούν όρια και κανόνες αλλά με σεβασμό και αξιοπρέπεια για τον μαθητή.

Πρώτο παράδειγμα

Ο μαθητής πετάγεται συνεχώς στο μάθημα και ο εκπαιδευτικός αγνοεί την συμπεριφορά του. Τότε ο εκπαιδευτικός θα του απευθυνθεί βάσει της παραπάνω τεχνικής ως εξής: «όλη την χρονιά απαντούσες χωρίς να σηκώσεις το χέρι σου και να περιμένεις την άδεια να σε ρωτήσω. Θύμωνα και προσπαθούσα να σε αγνοήσω. Η συμπεριφορά σου με βοήθησε να συνειδητοποιήσω ότι χρησιμοποιούσα τον ίδιο τρόπο διδασκαλίας. Σκοπεύω να κάνω μια αλλαγή- θα σου δώσω αυτές τις ερωτήσεις που θα τις απαντάς (ή

να καταγράφεις τις ερωτήσεις) και θα τις ανακοινώσεις μαζεμένες στο τέλος του μαθήματος, ως περίληψη ή σύνοψη ή επανάληψη.»

Δεύτερο παράδειγμα

Η Μαρία είναι μαθήτρια της Ε' δημοτικού. Όταν η δασκάλα εξετάζει τους/τις συμμαθητές/-τριές της, η Μαρία πετάγεται και δίνει τις απαντήσεις, χωρίς να ερωτηθεί. Η δασκάλα νευριάζει, γιατί δεν μπορεί να εξετάσει τους μαθητές και οι συμμαθητές της Μαρίας εκνευρίζονται, γιατί δεν προλαβαίνουν ούτε καν να προσπαθήσουν. Η δασκάλα αρχικά της κάνει παρατηρήσεις και της λέει να μην ενοχλεί τους άλλους και να τους σέβεται. Η Μαρία όμως συνεχίζει τα ίδια.

Η δασκάλα, μετά από λίγο καιρό, της λέει ότι είναι πολύ σημαντικό που η Μαρία θέλει τόσο πολύ να βοηθήσει τους συμμαθητές της να καταλάβουν το μάθημα και τι τους ζητάει η δασκάλα, αλλά, για να μη διακόπτεται το μάθημα, θα ήταν καλό να τους βοηθά και να τους δίνει τις σωστές απαντήσεις στο διάλειμμα. Η Μαρία σταματά για λίγο καιρό, αλλά ξαναρχίζει τα ίδια μετά από μία εβδομάδα. Η δασκάλα επαναλαμβάνει αυτά που της είχε πει πριν μία εβδομάδα. Η Μαρία σταματά να πετάγεται, εκτός από λίγες εξαιρέσεις.

Τρίτο παράδειγμα με πολλούς τρόπους αντιμετώπισης

Ο καθηγητής Χ. είναι συνάδελφος της Μ. στο Γυμνάσιο και έχει περισσότερα χρόνια διδασκαλίας. Καθημερινά τη σχολιάζει με ειρωνικό τρόπο και αρκετά προκλητικό για εκείνην. Η Μ. εφαρμόζοντας την τεχνική θα του απευθυνθεί ως εξής: «ξέρω πως πολλές φορές αντιδρώ απότομα και δείχνω να ενοχλούμαι από τα σχόλιά σου. Ίσως να φταίει η κούραση, η λάθος στιγμή. Επειδή όμως θα με ενδιέφεραν κάποια πράγματα, θα μπορούσαμε κάποιες στιγμές που θα είχαμε ελεύθερο χρόνο να συζητήσουμε».

Η τεχνική επηρεάζοντας έμμεσα το πρόβλημα (η τεχνική της Κερκόπορτας)

Όλα τα στοιχεία του οικοσυστήματος αλληλεπιδρούν. Τα πάντα στη ζωή μας είναι οικοσυστημικά συνδεδεμένα και η μεταβολή σε ένα μέρος επηρεάζει και όλα τα

άλλα μέρη. Οι σχέσεις συμπεριφοράς είναι συμμετρικές: η μία ενθαρρύνει, επηρεάζει, ενισχύει, αποτρέπει την άλλη κλπ.

Μια μεταβολή σε ένα μη προβληματικό μέρος είναι δυνατόν να επηρεάσει όλη την συμπεριφορά. Τα θετικά σχόλια ακόμη κι αν δεν αφορούν την προβληματική συμπεριφορά φαίνεται να την επηρεάζουν γιατί εστιάζονται σε χαρακτηριστικά ή πλευρές συμπεριφοράς καινούργια εντελώς διαφορετικά από το πρόβλημα. Αρχικά σαν ουδέτερα από την περιοχή του προβλήματος, θετικά σχόλια για το πρόσωπο, όχι για τη συμπεριφορά (έμμεση αλλαγή).

Ο μαθητής είναι πρόσωπο/άτομο μέσα στην τάξη, στον διάδρομο, στην αυλή, όχι μόνο συμπεριφορά. Για πολλούς είναι πιο εύκολο να χρησιμοποιούν αυτή τη τεχνική. Αυτή η τεχνική μοιάζει με πολιορκητική μηχανή που μπαίνει από την πίσω πόρτα στο άτομο. Σχολιάζοντας θετικά κάποιον και αγνοώντας, προσωρινά, το πρόβλημα δηλώνεις εκτίμηση, συμπάθεια για τον άλλο. Η συστημική προσέγγιση προτείνει *οι σχέσεις να στηρίζονται, να συνδημιουργούνται με βάση την εκτίμηση, προσφορά κ.α για να συντελούν στην εξέλιξη του ατόμου.*

Με την τεχνική αυτή μοιάζει να καλοπιάνεις τον άλλον, μοιάζει με ψεύτικη κοινωνικότητα ή στην αντίθετη περίπτωση μοιάζει να μην δίνεις έναν καλό λόγο στον άλλον, να μην είσαι γενναιόδωρος στην έκφρασή σου, η συναισθηματική δέσμευση του ατόμου να είναι τόσο έντονη που του είναι αδύνατον να εκφράσει ακόμη και ένα θετικό λόγο αν και είναι «δωρεάν», δηλαδή ακόμη και όταν δεν κοστίζει τίποτα. Και αυτό αποτελεί πρότυπο συμπεριφοράς και αξιών ζωής.

Τα βασικά στοιχεία αυτής της τεχνικής είναι η συνειδητοποίηση ότι η βίωση έντονων αρνητικών εσωτερικών συναισθηματικών καταστάσεων εμφανίζεται σε όλους τους ανθρώπους καθώς είναι ένα παγκόσμιο γεγονός που όταν χρονίζει αποτελεί σοβαρό πρόβλημα για την εξέλιξη και ανάπτυξη του ατόμου. Η τεχνική αυτή επισημαίνει ότι η εστίαση σε θετικές συμπεριφορές είναι προσωπική επιλογή μιας θετικής πλευράς ή συμπεριφοράς για το άτομο που να ταιριάζει στο πλαίσιο και αποδοχή αυτού ως ύπαρξη. Η ανεύρεση των μη προβληματικών στοιχείων αποτελεί διαδικασία ολόκληρης της ζωής.

Παράδειγμα

Ο Πέτρος ήταν ο «κλόουν» της τάξης, έλεγε πολύ συχνά αστεία και έκανε τους άλλους να γελούν. Με αυτό τον τρόπο όμως παραμελούσε τις εργασίες του μέσα στην τάξη και κατά συνέπεια έπερνε κακούς βαθμούς. Μετά από αλλεπάλληλες παρατηρήσεις και τιμωρίες, που όμως δεν φαίνονταν να έχουν κανένα αποτέλεσμα, ο εκπαιδευτικός αποφάσισε ότι κάτι έπρεπε να αλλάξει. Ξεκίνησε με το αναθέτει στον Πέτρο μικρές δουλειές μέσα στην τάξη και φρόντιζε να λέει καλά λόγια για τις δουλειές που έκανε. Όταν μερικές φορές έπρεπε να λείπει από την τάξη για λίγα λεπτά, άφηνε τον Πέτρο υπεύθυνο. Τα πράγματα άρχισαν σιγά-σιγά να αλλάζουν και ο εκπαιδευτικός συνεχίζει να τον επαινεί και να του αναθέτει ιδιαίτερα καθήκοντα, όχι όμως τόσο συχνά όσο στην αρχή.

Επίλογος

Συμπερασματικά, τώρα, το πρόβλημα το έχει η συγγραφέας διότι παίρνει την ευθύνη να συγγράψει ένα έργο. Η συγγραφέας, το συγγραφικό έργο και ο αναγνώστης αποτελούν ένα σύστημα και ο καθένας ένα υποσύστημα. Το ταξίδι μέσα στην διαδικασία της αλλαγής, γνωρίζοντας όλους τους περιορισμούς (ιεραρχική οργάνωση εννοιών), είναι η αλληλεπίδραση των τριών υποσυστημάτων αλλά ταυτόχρονα και η σχέση με τον εαυτό για το κάθε υποσύστημα. Τα χαρακτηριστικά της αλληλεπίδρασης είναι: σύμβολα, κανόνες, όρια, ομοιόσταση, αλλαγή, κυκλική αιτιότητα. Έστω και ένα από αυτά να υπάρχει, υφίσταται η αλληλεπίδραση (π.χ. για τον συγγραφέα από την στιγμή που αρχίζει να γράφει, έχει σταματήσει ο νόμος της ομοιόστασης και λειτουργεί ο νόμος της αλλαγής). Επίσης, όταν κάποιος το διαβάσει. Αναπλαισίωση εδώ είναι πως όταν κάποιος διαβάσει για την αλλαγή ή για το πρόβλημα, βρίσκεται ήδη στη διαδικασία λύσης. Η αναγνώριση αυτής της διαδικασίας είναι η μεγαλύτερη προσφορά, ελπίδα και δύναμη που μπορεί να πάρει από το διάβασμα ενός βιβλίου.

A! Και η τέρψη του μυαλού!

Βιβλιογραφία

- Anderson, H. (2002). *Διάλογος, Γλώσσα και πιθανότητες προς μια Μεταμοντέρνα Θεραπεία ή Σύνδεση, Συνεργασία και Κατασκευή. Μετάλογος, 1*, 15-23
- Βασιλείου, Γ. (1987). *Ο άνθρωπος ως σύστημα: μία παρουσίαση για τον παιδοψυχίατρο. Σύγχρονα θέματα παιδοψυχιατρικής*, επιμ. Γ.Τσιάντης, Αθήνα: Κέδρος.
- Elkaim, M. (1991). *Αν μ αγαπάς μη μ αγαπάς*. Αθήνα: Κέδρος.
- Bruner, J. (1997). *Πράξεις νοήματος*. Αθήνα: Ελλ. Γράμματα.
- Ζαφείρης, Α., Ζαφείρη, Ε., Μουζακίτης, Χρ. (1999). *Οικογενειακή Θεραπεία*. Αθήνα: Ελλ. Γράμματα.
- Maturana, H. & Varela, F. (1992). *Το δένδρο της γνώσης. Οι βιολογικές ρίζες της νόησης*. Αθήνα: Κάτοπτρο.
- Molnar, A. & Lindquist, B. (1999). *Προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολείο με την οικοσυστημική προσέγγιση*, επιμ. Έκδ. Α.Καλαντζή-Αζίζι. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Παπαδιώτη-Αθανασίου, Β. (2006). *Οικογένεια και όρια*. Αθήνα: Ελλ. Γράμματα.
- Watzlawick, P., Varelas, J.B., Jackson, D.D.(2005). *Ανθρώπινη επικοινωνία*. Αθήνα: Ελλ. Γράμματα.
- Watzlawick, P. (1986). *Η γλώσσα της αλλαγής*. Αθήνα: Κέδρος.

Βιογραφική σημείωση

Δρ.Γεωργία Ψαρρά, Μεταπτυχιακό Σχολικής Ψυχολογίας Ψυχολόγος, Νηπιαγωγός, Συστημική οικογενειακή θεραπεύτρια. τηλ. επικοινωνίας: 2106910948, 6944680868, ηλεκτρονική διεύθυνση: psarrag@psych.uoa.gr